

ЖУРНАЛИСТТЕР ҮЧҮН КОЛДОНМО

*(жаңылыкты, журналисттик талдоону жана иликтөөнү
жазуунун жана журналисттердин ишмердүүлүгүнүн
юрдикалык негиздери)*

Бишкек-2008

Бул колдонмо “Аймактык кыргыз тилдүү журналисттерди окутуу боюнча жылдык программа” долбоорунун алкагында жүргүзүлгөн окутуулар учурунда колдонулган окуу материалдардын негизинде даярдалып чыкты. ОБСЕнин Бишкектеги борборунун каржылык колдоосунда уюштурулган бул окутуулар толугу менен кыргыз тилинде өткөрүлүп, ага сынактын негизинде ар бир аймактан экиден келечекте көптү үмүттөндүргөн жаш журналисттер тандалып алынган. Окутууга тренерлерлик тажрыйбасы бар, ошондой эле өз ишмерлигинде журналистиканын эл аралык стандарттарын колдонгон журналисттер тартылган болчу. Бул окутуунун дагы бир өзгөчөлүктөрү: окутууну бир убакта тренер-журналист менен тренер-юрист алып барды. Бул жаш калемгерлерге журналисттик ишмердүүлүктө юридикалык негиздерди билүүсүнүн зарылдыгын көрсөттү. Ошондой эле ар бир окутуу учурунда (бардыгы үч тренинг болду) коопсуздук маселелерине (массалык нааразычылык акциялары учурунда журналисттердин иш алып баруусу, маалымат коопсуздугу жана этикалык маселелер) бир топ көңүл бурулду.

Окутууну “Журналисттер” коомдук бирикмеси уюштурду.

Колдонмо OSCE колдоосу менен, “Аймактык кыргыз тилдүү журналисттерди окутуу боюнча жылдык программа” долбоорунун алкагында чыгарылды

ЖУРНАЛИСТИКА ДЕГЕН ЭМНЕ?

Журналистика кесип да, өнөр да болуп эсептелет, анткени журналисттер атайын көндүмдөргө таянып, жалпы стандарттарды тутунушат. Ошентип, медицина же юриспруденция сыяктуу ушундай эле терминдер менен баяндалчу башка иштерден журналистика эмнеси менен айырмаланат? Саягы, эң чоң айырмачылык маалымат каражаттарынын эркин коомдо өзгөчө роль ойной тургандыгында болсо керек.

Эркин басма сөздө көп учурда демократиянын кычкылтеги деп айтышат, анткени булар бири-бирисиз жашай албайт. Француз саясий баяндамачысы Алексис Токвилл мындан дээрлик 200 жыл мурда Кошмо Штаттарга келгенде мындан да тагыраак айткан экен. «Силер демократиясыз чыныгы гезитке, гезитсиз демократияга ээ боло албайсыңар», - деп жазган ал. Ошондон бери дүйнө жүзүндөгү элдер ушул жөнөкөй ойдун канчалык чын экенине ынанды. Калыптанып калган же жаңыдан өөрчүп келаткан демократия маалыматтуу жарандардын макулдугуна көз каранды болот, ал эми басма сөз элдин өзүн өзү башкаруусу үчүн зарыл болгон маалыматтын негизги булагы болуп эсептелет.

Журналисттердин маалымат берүүсүн камсыз кылуу үчүн көп өлкөлөр эркин басма сөз үчүн укуктук жактан коргоону киргизишкен. Мисалы, Кошмо Штаттарда журналистика - Конституцияда көрсөтүлгөн бирден бир кесип, анда мындай деп айтылат: «Конгресс ...сөз же басма сөз эркиндигин чектөөчү эч бир мыйзамды чыгарбайт». Кошмо Штаттардын үчүнчү президенти Томас Жефферсон 1787-жылы минтип жазган: «Биздин бийликтин өзөгүн элдин ой-пикири түзгөндүктөн, эң биринчи максат, ушул укукту коргоо болууга тийиш, эгер мага бизде гезитсиз бийлик, же бийликсиз гезит болуш керек, ушул экөөнүн бирин тандаңыз дешсе, мен эч олку-солку болбостон туруп, акыркысын тандамакмын». Эркин коомдо журналисттердин белгилүү деңгээлде укуктары менен бирге жоопкерчиликти да болот. Кээ бир өлкөлөрдө бул жоопкерчиликтер ачык жазылган, ал эми башкаларында болсо ачык айтылган эмес. Бирок дээрлик бардык учурда аларда бир эле нерсе айтылат: журналисттер тышкы таасирлерге көз каранды болбостон, болгонун болгондой так маалымат берүүгө жоопкер.

«Журналистиканын негизги максаты – эркин коомдо жашаган жарандарды так жана ишенимдүү маалымат менен камсыз кылуу»

Дүйнөдөгү демократиялык коомдордо маалымат каражаттары бийликтин саясий жана сот тармактарынын иш-аракеттерин көзөмөлдөө сыяктуу кошумча функцияны аткарат. Алар добушу жокторго добуш берип, бийликтеги көпчүлүк азчылыктын укуктарын бузбай тургандай кылуу менен демократияларга дем берип турат. 19-кылымдагы америкалык жазуучу жана юморист Финли Питер Дьон журналисттин иши – «бечараны жубатуу, байды бечара кылуу» деп жазган тура. Ошентип, эркин коомдогу журналистиканын негизги озуйпасы муундан-муунга өзгөрбөстөн келатат.

АКШ журналисттер комитети 20-кылымдын аягында кесибинин мүнөздүү өзгөчөлүгү жөнүндө журналисттерден сурамжылоо жүргүзүп, соңунда: «Журналистиканын негизги максаты – эркин коомдо жашаган жарандарды так жана ишенимдүү маалымат менен камсыз кылуу» деген жалпы тыянакка келген.

*Султан Жумагулов,
BBC радиосунун кыргыз редакциясынын ага кабарчысы*

ЖАҢЫЛЫК ЖАЗУУ

Нургүл Максумова,
“Заман Кыргызстан” гезитинин
башкы редакторунун орун басары

Журналистиканын эл аралык стандарттарын үйрөнсөк

Кыргызстандын маалымат айдыгында учурда журналистиканын эл аралык стандарттары менен иштеген басылмалар, тилекке каршы, саналуу эле. Андыктан, бүгүнкү күндө гезитчилерге жана жогорку окуу жайлардын журналистика факультетинде билим алып жаткан студенттерге журналистиканын эл аралык стандарттарын үйрөтүү зарылдыгы турат.

Бул биринчи иретте окурмандарга, коомчулукка туура, бейтарап маалымат жеткирүүнү камсыз кылат эле. Учурда чыгып жаткан кыргыз басылмаларын барактасак, көпчүлүгүнөн бир тараптуу же «шыбаган», же «тапанданган» маалыматтар менен материалдарды кезиктиребиз. Бейтарап, ортодо туруп калыстык менен берилген, объективдүү көз караштагылары, тилекке каршы, сейрек. Ал эми Кыргызстандагы басылма беттеринде жарыяланган материалдардын маанайы, жанры өзүнчө узак сөз. Андыктан, бул сапар жаңылыкты кантип жазуунун жолдоруна токтолсок.

Жаңылыкты кантип жазабыз?

Жаңылык башка материалдардан чындык, шексиздик жана тез маалымдоо менен айырмаланат.

Журналист кайсыл жерде, кандай кырдаалда, кандай абалда болбосун **калыстык, тактык, шексиздик** деген талаптарды кармана билүүсү зарыл.

Журналист кайсыл жерде, кандай кырдаалда, кандай абалда болбосун **кыянаттык** кылбашы керек. Кабарчынын болгон милдети – окурмандарга маалыматты жеткирүү.

Калем алып же компьютердин клавиатурасына колубузду коёр алдында, «жазган кабарым окурманга канчалык деңгээлде маанилүү» деген суроону унутпаганыбыз абзел. Жаңылык катары эмнеси бар, эмнеси менен айырмалана тургандыгын карап көрсөк. Эгерде ал чын эле маанилүү, пайдалуу болсо, экинчи суроо өзүнөн өзү пайда болот. Бул маалыматты кантип

элге жеткиликтүү кылсам, окурман көз жүгүрткөндө эле анын маанисин түшүнгөдөй кылып кантип жазсам деген собол.

Эгерде сиз болгон окуяга ашыкча эмоциялык боёк кошпой, өз пикириңизди кыпчыбай, калыстык менен, бейтарап, болгонун болгондой кабарласаңыз, элге так маалымат жеткирген болосуз.

Мүмкүн, кээ бир учурларда колуңуз кычышып алиги тараптын «акесин тааныткыңыз» келет, же сизге жаккан жагдайларды сөздүн гүлүн тандап, көкөлөтө мактагыңыз келет, калем колуңузда. Бирок, сиз анте албайсыз, анткени сиздин атыңыз – журналист. Сиздин ар бир үтүр, ар бир чекит, ар бир сөз элдин көз алдында. Сиз миңдеген окурмандардын алдында терген ар бир тамгаңыз, айткан ар бир сөзүңүз үчүн жоопкерчиликтүүсүз. Сиздин жазган бир эле сабыңыз, бирөөнүн тагдырын чечип коюшу мүмкүн. Кыргыздын атактуу саясатчыларынын бири шайлоо кампаниясы учурунда, ал туурасында жазылган субъективдүү макаладан улам, чоң энесинин жүрөгү көтөр албай, өтүп кеткенин айтканы бар. Андыктан, ар бир сөзүбүздө этият болуубуз зарыл.

Биз азыр кол сунуп жаткан журналистиканын эл аралык стандарттарында бир нече эрежелер бар. Алардын бири – кабар жазуунун эрежелери.

Булар бир эле мамлекеттин эмес, бир эле жылдагы эмес, дүйнөлүк журналистикада көп жылдар өтүп, эленип, оңдолуп-түздөлүп, бир топ практикадан кийин калыптанган эрежелер.

Биз жазган жаңылыгыбызда **Эмне, Ким, Кайда, Качан, Кантип, Эмне үчүн** деген суроолорго жооп беришибиз керек.

Спот – кабардын ток этер жери

Кабар жазууда спот (лид) мааниге ээ. Ал маалыматтын эң кыска бөлүгү, тезиси. Б.а. ал кабардын ток этер жерин айтат.

Спот окурманды өзүнө тартып, жазган нерсебиздин андан аркы бөлүгүн окуганга жетелейт. Биз жогоруда сөз кылган алты суроонун эмне, качан, кайда болгондугун дал ушул лидде айтабыз.

Ал эми берки суроолорго жазып жаткан жаңылыгыбыздын кийинки бөлүгүндө жооп издейбиз.

Споттун көзөмөл таблицасы

Түркия журналистикасында спотту төмөндөгүдөй ыкмада көзөмөлдөшөт:

Спот макаланын эң маанилүү бөлүгүбү?	Жок	Ооба
--------------------------------------	-----	------

Спотно адамдардын аты, наамдары, кызматы жазылдыбы?		
Теманын актуалдуулугу жана кабардын мазмунуна жараша « Алты суроо » формуласын логикалуу түрдө колдонуу, тексттин өзүнө калтыруу иши жасалдыбы? (Алты суроо -Эмне, ким, каерде, качан, кандайча, эмне үчүн)		
Спот татаал (узун) сүйлөмдөн турса, жөнөкөй (кыска) сүйлөмдөргө бөлүндүбү?		
Алгачкы сүйлөмдөн макалага кызыгуу жаратуучу стиль колдонулдубу?		
Грамматикалык жана орфографиялык каталар оңдолдубу?		

Журналисттин бейтараптуулугу, кабардын ар тараптуулугу зарыл

Эл аралык журналистикага өң-тааныштык кылып макала жазуу, чагымчылык, ушак, кишинин ар намысы менен абийирине шек келтирүү, фактыларды бурмалоо мүнөздүү эмес.

Журналистикада изилдөө материалыбы, ыкчам түрдө берилүүчү кабар же жаңылык болобу, ири алдыда бейтараптык керек, б.а. тигил же бул жактын кызыкчылыгына ооп кетүү натуура.

Эгерде сиз кандайдыр бир булактын сөзүн берип жатсаңыз, сөзсүз түрдө анын оппонентинин (каршылашынын) да пикирин алууга милдеттүүсүз. Маселен, аким Акматовго нааразы болгон айылдыктардын эле айткандарына таянып кабар жазбастан, ошол Акматовдун айткандарына да орун беришиңиз керек. Ал да өз пикирин айтканга укуктуу, же элге жооп берүүгө милдеттүү. Балким, эл ала албай жүргөн жообун, сиз гезит аркылуу алып бересиз.

Дагы бир жагдай: Кабарда күнөөлүү киши, же мекеме журналисттин аракетине карабай, оюн айтуудан баш тартса, анда анын үй-бүлөсүнөн, же адвокатынан, же досторунан пикир алуу зарыл. Кабарчы канчалык аракеттенип, эч кимден пикир ала албаса, анда бул нерсе да окурманга ачык билдирилиши керек.

Жакшы кабарчы болом десек ...

Жазганым жакшы окулсун десеңиз, элге жеткиликтүү болгон, жатык тил менен жазуу керек. Учурда, басылмалардын бир тобунун тили келегей, сүйлөм курулуштары татаал, жатык эмес. Коюлган темалар окурманды чакырбайт, жансыз.

Журналистика жаатында адистешкен бир катар кесиптештер, тексттин ичине макал-лакаптарды, эл арасына тараган сөздөрдү колдонууга болбойт деген эрежени бекем кармап алышкан.

- Супсак, жансыз айтылган сөздөргө караганда, эл арасына тараган, канаттуу сөздөрдү колдонуу окурманды өзүнө тартат. Ал андан ары ээрчип, макала болобу, жаңылык болобу аны көз жаздымда калтырбайт. Мындай сөздөрдү ылайыгы болсо, макала менен кабарлардын темасына колдонуу өзүнүн оң таасирин берет. Албетте, чектен ашкан тейде эмес, өз деңгээлинде колдонсок ашыктык кылбайт.

- Текстти жазып жатканда, кыскартылган сөздөр жана терминдерди колдонууда, жакшы көңүл буруу талап кылынат. Аббревиатуралар биринчи сүйлөмдө кашаага алынып, ал эми мааниси толук чечмеленип берилиши керек да, кийинки сүйлөмдөрдө кыскартылган түрдө кеткени дурус. Терминдерге да ушундай мамиле керек. Окурманга тааныш эмес терминдер канчалык көп кетсе, жазганыңыз ошончолук аз окулат.

- Кабардагы маалыматтар ишеничтүү болушу үчүн архивди сөзсүз колдонуу керек. Бул журналисттин жеке архиви, гезиттин эски архивдик номерлери болушу мүмкүн. Учурда Интернет жакшы жардамчы боло алат.

- Сумкада же чөнтөктө телефон номерлерин жазган китепче дайыма жүргөн зарыл. Адамдар менен жылуу мамиледе болуу, маалымат алуунун дагы бир жолу. Журналисттин чөйрөсү анын материалынын бай болушун шарттай турган ыкмалардын бири.

- Маанилүү деп эсептелген диктофондогу жазууларды мүмкүн болсо, сактап койгон дурус. Ал кандайдыр бир талаштуу же доомат койгон учурларда кепилдик катары сизге жардамчы болот.

- Канчалык түрдө заманбап болуп, техникалык өнүгүүгө жетишкенибиз менен блокнот журналисттердин жакшы жардамчысы болуп кала берет. Чөнтөктө жүргөн блокнотко кайсыл жерде кетип баратсак да, башка келген идеяны түшүрө салууга болот. Андыктан, блокноттун барагы ар кандай темага арналганы ылайыктуу болот.

АНАЛИТИКАЛЫК МАКАЛА¹

Марат Токоев,

“Журналисттер” коомдук бирикмесинин төрагасы,

“Journalist news” гезитинин башкы редактору

I. АНАЛИТИКАЛЫК ЖУРНАЛИСТИКАНЫН МАҢЫЗЫ

1. Аналитикалык материал деген эмне?

Журналисттик анализ (талдоо) – кандайдыр бир фактынын, окуянын жана көрүнүштүн себептерин, маңызын жана натыйжасын талдоо.

Талдоо кандайдыр бир окуяны сүрөттөө менен гана чектелбейт, маселени тереңирээк иликтеп, компетенттүү маалымат булактарын колдонуу менен окуяга баа берилет. Талдоодо окуянын келечектеги өнүгүүсү жана анын кесепеттери тууралуу божомол келтирсе болот.

2. Аналитикалык материал менен маалыматтык материалдын ортосундагы айырмачылыктар

Маалыматтык материалда негизинен фактылар гана келтирилип, **ким?**, **эмне?**, **качан?**, **каякта?** деген суроолорго, кээде **кантип?** жана **эмне үчүн?** деген суроолорго жооп берилет.

Аналитикалык материалда фактыларды гана келтирүүдөн сырткары баа берүү да колдонулат. Негизги басым окуялардын себептерин табууга жана алардын келечектеги мүмкүн өнүгүүсүн божомолдоого жасалат. Ошондуктан, мындай материалда **кантип?**, **эмне үчүн?** жана **андан ары эмне болот?** деген суроолорго жооп табууга өзгөчө көңүл бурулушу керек.

II. АНАЛИТИКАЛЫК МАТЕРИАЛДЫН ТҮЗҮЛҮШҮ (СТРУКТУРАСЫ)

Макаланын аталышы – макаладагы негизги ойду чагылдырып, адамды өзүнө тартышы керек.

Лид – материалдын маңызын кыскача баяндоо

Негизги текстте – бул окуя кантип жана эмне үчүн болгону түшүндүрүлөт. Андан ары окуя талдоого алынат жана бул окуя

---

¹ Аталган колдонмону иштеп чыгууда ОБСЕнин Бишкектеги Академиясы 2005-2006-жылдары “тк” ргэн “ЖМК жана демократия” окутуу программасы учурунда программанын катшыуучулары тарабынан даярдалган колдонмо негиз катары колдонулду

болоордун алдында ага тиешеси бар, анын болушуна алып келген нерселер түшүндүрүлөт.

Жыйынтыктоо – жыйынтыктаган чечим чыгарылыш абзел жана, мүмкүндүккө жараша, аталган окуянын келечектеги өнүгүүсү, анын мүмкүн таасирлери, натыйжалары тууралуу божомолдоо келтирилсе болот.

Жыйынтыктоого төмөнкү талаптар коюлат: Жыйынтыктоодо кандайдыр бир жаңы маалымат келтирилбеши керек. Жыйынтыктоодо негизги ойду кайталаса болот, бирок башкача, курч, көркөмдүү сөздөр менен.

Талдоо материалынын структурасы

Талдоо материалынын структурасын төмөнкү чоң бөлүктөргө бөлсө болот:

- Маселени белгилөө
- Маселенин орчундуулугун көрсөтүү
- Маселенин себептерин аныктоо
- Божомолдоо
- Маселени чечүү жолдорун сунуштоо

Материалдагы бардык нерсе негизги теманы ачууга иштеши керек. Ашык нерселерден кутулган оң.

III. АНАЛИТИКАЛЫК МАТЕРИАЛДЫН САПАТЫН АНЫКТАГАН КРИТЕРИЙЛЕР

Журналисттик талдоонун сапатын аныктаган негизги критерий болуп **объективдүүлүк** принциби саналат. Аналитикалык макалада маалыматты объективдүү чагылдыруу окурмандардын ишенимин жаратат жана келтирилген маселе боюнча аларга өз алдынча чечим чыгарууга мүмкүндүк берет.

Материалда келтирилген ар бир факты жана ой-пикир талдоого алынып жаткан теманы ачууга иштеши керек. Жаңы эч нерсе “айтпаган” фактылар менен ой-пикирлерди колдонуудан качуу абзел. Материалда келтирилген фактылар так жана түшүнүктүү, автор калыс болуп, тең салмактуулуктун элементтери болушу керек.

Талдоодогу субъективдүүлүктүн жана объективдүүлүктүн көрсөткүчтөрү:

Субъективдүүлүк

- Теманы тандоо
- Теманы ачуу ыкмасын тандоо
- Маалымат булактарын жана цитаталарды тандоо

Объективдүүлүк

- Толук маалымат

- Калыстык
- Логиканын болушу жана системалык мамиле
- Тактык

1. Толук маалыматтуулук – аналитикалык материал классикалык деп эсептелген бардык алты суроого (Эмне? Ким? Качан? Каякта? Кантип? Эмне үчүн?) тең жооп берип, каралып жаткан маселе боюнча окурманга мүмкүн болушунча толук маалымат берилиши абзел.

Эгер материалда кандайдыр бир факт боюнча бир адамдын (бир жактын) ой-пикири келтирилсе, анда, эгер талданып жаткан маалымат толук болушун көздөсөңөр, каршылаш экинчи тарапка да сөз берилиши керек. Бирок, эки тарапты берүү менен тең салмактуулукка жеттик деген чекилик болмокчу. Эки тараптын ой пикири да аздык кылган окуялар көп кезигет. Ошондуктан, канчалык көп ар түрдүү тараптардын маанилүү ой-пикирлерин келтирсөңөр, талданып жаткан маселе ошончолук толугураак ачылат.

2. Нейтралдуулук (калыстык)

Журналисттин бир тарапка тарткандыгын айгинелеген баа берүүчү сөз, сүйлөмдөрдөн качыш керек.

Журналисттин жеке пикири айтылышы мүмкүн. Бирок ал келтирилген фактылардан логикалык түрдө туюнтулуп, материалдагы фактылардан жана пикирлерден ачык-айкын, даана бөлүнүп турушу керек.

Окуяга, фактыга баа берүүнү маалымат булактарын берген оң.

3. Логикага негизделгендик жана системалуулук

Материал негизги теманы ачууга багытталышы керек. Ал башында лидде чагылдырылат. Макаладагы маалыматтар теманы мүмкүн болушунча толук ачууга иштеши керек. Макаланын бардык элементтери (макаланын аталышы, лид, негизги текст, жыйынтыктоо) бир-бири менен логикалык байланышта болушу керек. Автордун ойлому ички логикага жараша айрым нерседен жалпыга, же тескерисинче, жалпыдан айрым нерсеге карай жылышы абзел.

Материалдагы негизги ойду ачууга “иштебеген” ашыкча маалыматтарды колдонбоо керек. Алар материалдын түшүнүктүүлүгүн төмөндөт.

4. Тактык жана маанилүүлүк

Автор окуянын болгон жерин, убактысын так көрсөтүшү керек, деги келтирилип жаткан фактылардын тактыгына чоң

көңүл буруусу талап. Бирок фактылардын тактыгы алардын манилүүлүгүнө доо келтирбеши абзел. Тексттин сарамжалдуулугун, үнөмдүүлүгүн автор эч качан унутпоосу керек.

Окурман келтирилген маалыматтарды текшере алышы абзел.

IV. АНАЛИТИКАЛЫК МАТЕРИАЛДАГЫ МААЛЫМАТ БУЛАКТАРЫ:

Аналитикалык материалдагы маалымат булактары төмөнкү критерийлер боюнча бөлүнөт:

1. Статусу боюнча:

Жеке тарап – окуянын катышуучулары, окуяга күбө болгондор;

Юридикалык тарап – юридикалык статусу бар уюмдар (мамлекеттик мекемелер, ишканалар, партиялар, бейөкмөт уюмдар, ЖМК).

2. Фактыга, окуяга жакындыгы боюнча:

баштапкы – окуянын катышуучулары, документтер;

экинчи даражадагы (иреттеги) – ЖМК, ортомчулар.

3. Функциялары боюнча:

расмий – мамлекеттик жана мамлекеттер аралык структуралардын жана алардын өкүлдөрүнүн билдирүүлөрү;

расмий эмес – бейөкмөт уюмдар, партиялар, кыймылдар, эксперттер, изилдөөчүлөр.

4. Тактыгынын даражасы боюнча:

так аныкталган;

так аныкталбаган;

анонимдүү.

Материалда маалымат булактарынын ар түрдүү категорияларын колдонуу сунушталат. Анонимдүү маалымат булактарын, мүмкүн болушунча, колдонбоого аракет кылуу керек. Бирок кээде анонимдүү маалымат булагы кандайдыр бир маселе боюнча жалгыз маалымат булагы болуп, бул булактан алынган маалыматтар орчундуу болгондуктан, аны колдонууга туура келет. Мындайда анонимдүү маалымат булагынын ким экенин ачканга мүмкүн болбогондой, бирок ал тууралуу болушунча тагырак маалымат бериш керек. Бул анонимдүү маалымат булагы ойлоп чыгарылган адам эмес экенин, ал иш

жүзүндө бар экендигине ынандырат. Мисалы, “Каржы министрлигинин адиси билдиргендей”.

Маалымат булактарынын **аброю**, анын:

- компетенттүүлүгү (маселени жакшы билгендиги);
- маанилүүлүгү;
- көтөрүлүп жаткан маселеге же окуя болгон жерге жакындыгы;
- анын кесиптештеринин арасындагы аброю менен аныкталат.

Маалымат булактарын колдонуп жатып, анын кызматын, иштеген жерин жана башка дагы ага тиешелүү маалыматтарды так келтириш керек. Бул окурманга маалымат булагынын иш-билгилигин өз алдынча аныктаганга мүмкүндүк түзөт.

Аналитикалык материалды даярдап жатып абройлуу маалымат булагы дайыма эле ишенимдүү боло бербестигин эстен чыгарбаш керек.

Маалымат булактарынын нейтралдуулугу – аналитикалык материалда окуяга түздөн-түз тиешеси бар тараптардан сырткары үчүнчү (нейтралдуу) тараптын ой-пикири да колдонулушу сунушталат. Бул үчүнчү тарап көтөрүлүп жаткан маселеде компетенттүү, бирок анын кандайдыр бир тарапка чечилишине кызыкдар болбошу керек.

Автордун маалымат булагына жакындыгы

Автор өзүнүн материалында колдонгон маалыматты маалымат булагынын өзүнөн алганбы же жокбу так билдириши керек. Эгер маалыматты башка колдон, башка бирөө аркылуу алса бул маалымат булагын (ЖМК, башка булак, пресс-релиз ж.б.) сөзсүз көрсөтүшү абзел.

Автор мүмкүн болушунча маалымат булагына жакын болушу керек. Бул бетме бет жолугушуу, телефон аркылуу маек, электрондук кат алмашуу, документтер (отчеттер, стенограммалар, докладдар, билдирүүлөр) менен иштөө.

Эгер маалымат булагы менен бетме-бет кезиге албасаңар, анда бул же тиги маалымат булагынын ой-пикирин, баа берүүсүн, окуянын андан ары өнүгүүсү тууралуу божомолдорун чагылдырган документтерди колдонсо болот.

Ушундай жолдун мисалы катары маалымат булагынын ЖМКга берген интервьюсү боло алат.

Тууралыгы, тактыгы текшерилип аныкталбаган маалыматты колдонуп жатып, бул келтирилген маалыматтар так болбой

калышы мүмкүндүгүн окурманга эскертиш керек. (Мисалы, “имиш”, “бергендей” ж.б. сөздөр же ыкмаларды колдонуу менен).

Эгер автор керектүү маалыматтарды кызыкдар тараптардан ала албаса, бул тууралуу макаласында так көрсөтүшү керек.

V. АНАЛИТИКАЛЫК МАТЕРИАЛДАГЫ ЦИТАТАЛАР

Цитаталарды колдонуу эрежелери:

1. Цитаталар дайыма кош тырмакчага алынат;
2. Бир нерсеге же адамга баа берген ой-пикирлер цитата түрүндө колдонулганы оң, өзгөчө, эгер айтылган нерсе өтө экспрессивдүү болсо;
3. Маалымат булагынын айтканын толук колдонбой, анын кандайдыр бир керектүү бөлүгүн колдонуп жатканда, айтылган нерсенин баштапкы мазмуну өзгөрбөөсүнө көңүл буруу зарыл;
4. Цитатанын автору, же бул маалымат кандайча алынганы (башка ЖМК аркылуу, пресс-релизден ж.б.) так жана түшүнүктүү көрсөтүлүшү абзел.

Цитатаны тандоо эрежелери:

Цитата:

- сүрөттөлүп жаткан окуяны же ой-пикирин билдирген адамдын позициясын так чагылдырышы керек;
- аналитикалык материалдагы каармандардын билдирүүлөрүн даана сүрөттөп бериши керек;
- талаш-тартышты туудурган маселенин маңызын ача бериши керек;
- маанилүү билдирүүлөрдүн орчундуу кырларын чагылдырып бериши керек;
- адамдардын мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн чагылдырып, көрсөтүп бериши керек.

Цитата кыска болгону жакшы. Буга жетиш үчүн маалымат булагынын кээ бир ойлорун автор өз сөзү менен берип, ток этер жерин цитаталаганы оң.

Келтирилген цитата болушунча маалыматтуу болуп, кандайдыр бир маселени түшүнүүгө жардам бериши абзел. Цитадан кийин кошумча суроолор пайда болсо, анда цитатаны колдонууда кандайдыр бир мүчүлүштүк болушу мүмкүн.

VI. АНАЛИТИКАЛЫК МАТЕРИАЛДЫ ДАЯРДООДУГУ

НЕГИЗГИ ЭТАПТАР

1-этап. Маселе менен жалпысынан таанышуу. Ага чектеш маселелер менен таанышуу да оң – пайдалуу көп нерселерди тапса болот. Иштин жалпы планын түзүү жана мүмкүн маалымат булактарын белгилөө.

2-этап. Колдонула турган терминдерди жана түшүнүктөрдү аныктап алуу. Автор аларды өзү так билбесе, анда окурманына аларды түшүндүрүп, чечмелеп бере албайт.

3-этап. Фактыларды чогултуу

4-этап. Фактыларды чечмелөө. Бул этапта автор фактыларды изилдеп, иргеп, маанилүүлүгү боюнча бөлүштүрүп чыгат.

5-этап. Негизги тезисти (макаланын негизги оюн) аныктоо. Маселени изилдөөнүн алдында биз кайсы факторлор маанилүү, кайсылары жок экендигин болжолдойбуз.

6-этап. Жыйынтык чыгаруу. Бул этапта алгачкы божомолубузду тастыктаган же төгүнүн чыгарган изилдөөлөрдү жүргүзөбүз жана акыркы жыйынтыктаган ойго келебиз.

7-этап. Жазуу. Изилдөөнү жыйынтыктаган текстти жазуу. Журналист окуянын негизги себебин аныктап, маанилүүлүгү жок нерселерди четке кагып, өзүнүн оюн баарына түшүнүктүү болгон тил менен жазып, фактылардын маанилүүлүгүн көрсөтүп, аталган кырдаалга бардык көз караштарды чагылдыруу менен, мүмкүн болсо, окуянын келечектеги өнүгүүсү тууралуу божомолун берет.

8-этап. Жазылган нерсени талдап чыгуу (башка бирөөнө окутканы оң).

ЖУРНАЛИСТТИК ИЛИКТӨӨ: ФАКТЫЛАР, ОЙ- ПИКИРЛЕР, КОММЕНТАРИЙЛЕР

Султан Жумагулов,

BBC радиосунун кыргыз редакциясынын ага кабарчысы

Автордун орду, ал комментарий бере алабы?

Журналистикада жанрлар түрлөрү көп, алардын эң орчундуусу да, опурталдуусу да – бул журналисттик иликтөө. “Бул маалымат жыйноо ишиби же жанрбы?”, - деп теоретиктер азыр деле талашып жатышат.

Журналисттик иликтөө жанрын терең иликтеген А.Тертычный атуу окумуштуунун айтымында, постсоветтик өлкөлөрдө журналисттик иликтөө деп күндөлүк өтүп жаткан турмуштун бир орчун көйгөйүн ар тараптан иликтөө жумушу болуп саналат. Ал эми америкалык изилдөөчүлөрдүн оюнча, аналитикалык журналистика менен иликтөө бирдей эле жанр болсо керек.

Англиялык изилдөөчү Дэвид Спарк журналистиканы үч деңгээлге бөлүп кароону сунуш кылган:

- Жалпы деңгээл. Мында репортер кайсы бир факт же окуя тууралуу кыскача гана кабар берет.

- Атайын деңгээл. Бул учурда журналист окуяны түшүндүрүп берүү далалатын жасайт, бирөөлөрдүн айткандарына таянат.

- Иликтөө деңгээли. Мында журналист окуя тууралуу күбөлөрдүн баарын табууга аракеттенет.

Журналисттик иликтөө ишинин максаты

Негизги максат белгилүү бир окуялардын, кырдаалдардын түпкү себептерин таап чыгуу, көпчүлүккө көрүнбөгөн ички, жашырын жактарын таап берүү. Иликтөөнүн түрлөрү: саясий, диний, экономикалык, коррупция, ар кандай чыр-чатактар.

Мисалы:

Экстремисттик саясий партиянын ишмердигин ашкерелөө;

Кызмат адамынын ичип-жегенин таап чыгуу;

Коррупция системасынын бетин ачуу ж.б.у.с.

Дүйнөлүк масштабдагы жаңжалдарды алсак: «Моникагейт» - АКШнын мурдагы президенти Билл Клинтондун Ак үйгө практикага барган Моника Левински менен интимдик жакындыгы. Бул окуя эмнеси менен маанилүү? Америка коому өз

президентинин моралдык жана ыймандык жүрүм-туруму кандай экенин даана билгиси келген. Журналисттик иликтөөнүн натыйжасында Клинтон аз жерден кызматынан айрыла жаздаган эле.

Же болбосо 2007-жылы Италияда болгон футбол жаңжалы. Анда өз ара жең ичинен сүйлөшүп алуу оюндары ашкереленип, бир катар атактуу клубдар жазага тартылган. Клубдардын ээлери миллиондогон чыгашага кириптер болуп, командалары ыдыраган.

Кыргызстанда “Кумтөр”, “Крисстал”, энергетика, депутаттардын атылышы жана жоголушу, “Жерүй” өңдүү чоң чатактарды айтсак болот.

Журналисттик иликтөөнүн предмети

Предмет катары коомдук мааниси бар окуялар, чатактар, кылмыш иштери, коррупциялык иштер аталат. Бул окуяларды коомчулуктан жашыруу аракети болгондо журналисттик иликтөө өз озуйпасын аткарат. Мисалы, репортер бир окуя тууралу элге тааныш фактыларды жазып чыгат. Ал эми окуянын көпчүлүккө көрүнбөгөн жагын таап чыгуу аракети биз журналисттик иликтөө деп айта алабыз.

Иликтөө предметтери үчкө бөлүнөт:

1. Ачылбай турган иштер. Чуулгандуу өлүм, кылмышкер табылган жок, суроолор болсо кала берүүдө. Дүйнөлүк масштабда Бермуд үч бурчтугу, анын түпкү сырларын азыркыга чейин эчким таап чыга элек. Орусияда, мисалы, белгилүү журналист Артем Боровик менен Политковскаянын өлтүрүлүшү. Кыргызстанда депутаттардын өлтүрүлүшү.

2. Ачылган иштер, бирок баары бир анын артында күмөндүү ойлор, шек саноолор калган. Негизги суроолорго жооптор, жалпы бир коомдук пикир бар сыяктуу, бирок журналист күмөн санап турат, ал акырындан өз иликтөөсүн баштайт. Мисалы, Орусияда падыша Николай II-нин үй-бүлө мүчөлөрүнүн сөөктөрү табылып, Санкт-Петербургда кайра жашырылды. Бирок алар өлтүрүлбөй эле өз өлүмү менен дүйнөдөн кайткан жана такыр башка жерде жашырылган деп эсептеген журналисттер чыгып жатпайбы.

Кыргызстанда, мисалы, 1916-жыл боюнча, Улуу ата мекендик согуш жана кийинки тарыхый окуялар тууралу мурда калыптанган пикирлерге макул болбогон журналисттер бар.

3. Жашырылган кылмыштар. Бул учурда журналист кылмышты ашкерелеп, күнөөкөрлөрдү таап чыкпастан, анын

маңызын ачуусу керек. Мисалы, Орусияда суу астында сүзүүчү кемедеги каргаша. Кыргызстанда Аксы кан төгүүсү.

Кайсы предметти иликтебесин, журналист толтура булактар – окуяга тике же кыйыр катышы бар адамдар, документтер менен тыгыз иштөөсү керек болот, андан тышкары байкоо салып жүрүшү абзел. Эгер шашылыш чүргөлгөн материал болсо, анда ал иликтөөгө жатпайт. Бул бир чети кылмыш издөө кызматкеринин ишине окшош.

Иликтөө предметин тандоо

Иликтөө тапшырмасын же редактор берет же репортер өзү көтөрөт. Кандай болбосун журналист баш редакторду ынаандырышы керек. Андан соң мындай оор жана татаал ишти жасоого өзүнүн даярдыгы, күчү, ошо жердеги жагдай төп келер-келбесин салмактоосу кажет. Бул иште тобокелдик деген да бар, аны да эске албаса болбойт. Ушунун баарын калчап чыккан соң гана бул ишке киришүү оң. Адегенде план түзүп алабыз:

1. Иштин аты. Мисалы, не себептен кен комбинаты эл ичинде эки анжы пикирди жаратууда?

2. Не себептен бул тема көпчүлүктүн бүйүрүн кызытат, мунун арты эмнеге апкелет, коомго канча пайда-батасы бар? Журналист иштеген гезит (радио, теле) канча элге жагат?

3. Ыкмалар. Журналист эмне иш кылат, ким менен кездешет, кандай материалдарды чогултат ж.б.у.с.

4. Бул иштин куну. Канча убакыт коройт, кимден кандай жардам керек болот, тобокелчилик барбы, арты жамандыкка айланбайбы?

5. Жыйынтыгы. Материал качан жарыяланат? Сериялар болобу же бир чулу материалбы, кайсы бетке коюлат (же кайсы маалга обого чыгат) ж.б.у.с.

Иликтөө кантип жүргүзүлөт?

Бул жанр журналисттен бир чети талантты, табигый жөндөмдү сурайт, бир чети илим да болуп саналат. Бул талыбаган жана сабырдуу эмгекти талап кылат. Бирок бир катар катаал эрежелер бар. **Мисалы, журналист өз материалында эч качан өз жеке пикирин айтууга акысы жок.** Айталык, бирөөнү коррупционер же пара жегич деп атай албайбыз, анын ордуна ар кайсы айныгыс документтер аркылуу адамдын ушундай экенин көпчүлүккө көргөзүп берип тим болобуз. Дайыма шилтемелер болушу кажет. Иликтөөчү

журналист мыйзам чегинен чыкпайт, ошондой эле этика эрежелерин көздүн карегиндей сактоого милдеткер. Ал дайыма окуядан жана ашкерелеп жаткан адамдан өйдө болот. Бул деген эч кандай саясый максатты көздөбө, маалыматты сатып алба, жеке кызыкчылыктарга алдырба, бирөөнүн жеке менчигине уруксатсыз кирбе дегенди билдирет. Эгер маалымат берген адам анын атын атабоону өтүнсө, аны сөз жок купуя кармаш керек, бул ыйык иш. Ошондуктан, маалымат берген адамдын уруксатысыз анын документтери, кагаздары эч кимге берилбейт жана бекем сакталат. Мисалы, АКШда журналист өз маалымат булагын ачыкка чыгаргандан көрө түрмөгө жатканды артык көрүшөт экен.

Фактылар менен ой-пикирлер арбын болсун

Иликтөө жүргүзүп жаткан журналист фактыларды жана ой-пикирлер менен комментарийлерди арбын колдонгону туура. Окуянын түпкү себебин ачып берүүгө тиешелүү ар бир факт же авторитеттүү пикир окурмандын же угармандын ишенимин арттырат. Анын үстүнө журналист бир жагына тартып жаткан жокпу деген шектенүүдөн алыстатат.

Факты деген эмне болгонун айтып берет.

Пикир деген бул окуянын ар тараптан ачат, аны баалайт.

Албетте, иликтөө абдан татаал иш, ар жерден кынтык тапса болот. Ошондуктан, фактыларга жана пикирлерге абдан этият мамиле жасоо керек. Фактыларды ар кандай аласалдыра берүү арты опурталдуу, соттошмой, сүйрөшмөй деген болот эмеспи.

Кыргыз басылмаларында фактыларга үстүрт мамиле арбын кездешет. Өзүнүн жүрөгүң менен кайсы жактын тууралыгын сезип турсаң да, далили жок айтууга болбойт.

Шилтемелердин мааниси

Автор фактыларды өзү эле баяндай берсе, ага болгон ишеним төмөндөй берери аныкталган. Муну көбүнчө автордун жеке пикири катары кабылдашат. Ошондуктан, ишенимдүү булактарга таянып туруу абдан пайдалуу. Мисалы: митингге канча адам катышты? Бул суроого ар тарап ар кандай карайт? Бул мисалды атоодо журналист, айталык, митингди уюштуруучуларга, жергиликтүү бийликке жана байкоочуларга дайыма шилтеме жасоосу туура.

“Мен”, “Биз” дегендердин орду

“Мен” дегендин атынан жазылган материалдар көбүнчө күмөн туудурат. Журналист өз оюн же позициясын айтып жана таңуулап жатпасын деген суроо пайда болот. Ал эми “Биз” деп жазылган материалдар болсо редакциянын гана атынан жазылат. Мында да абайлаш керек. Бул гезит, макал автору деп кошуп коюу туура. Менин президентим, биздин премьер деп атоодон алыс болуу кажет. **Журналист дайыма үчүнчү жак.**

“Мен” дегендин орду

Макалада “Мен” дегендин да орду бар. Мисалы, ал иликтөө жүрүшүн айтып бере алат, өз эскерүүлөрүн, кайгы-капасын ачыктай алат, ошондой эле өзү катышкан адамдардын баскандургануу тууралуу оюн айтса болот. Кыскасы, автор окуянын катышуучусу жана иликтөөчүсү катары чыга алат. Тажрыйбалуу журналисттер өз “Менин” абдан ыгы менен, бирөөнүн көңүлүн оорутпагыдай билдире алат. “Мендин” болушу окуяга жандуу катышуу сезимин берет.

Иликтөө текстин кантип даана жана так камдоо керек

Журналист абдан дыкаттык менен фактыларды тизмелеп чыгат, чачкындык окурманды жүдөтөт. Дайыма ырааттуу баяндап жүрүп отурган эп. Сөздөр жөнөкөй жана түшүнүктүү болсун, ар кандай терминдер, чет түшүнүктөрдү зарылдыгы жок колдонуу керек эмес. Кош мааниси бар тыянактардан алыс болуу кажет.

Кандай коркунучтар бар жана алардан кантип сактануу керек?

Журналисттик иликтөө жанрын аркалаган журналисттер дайыма коркунучтарга кабылышат. Ошон үчүн мурдатан сыналган айрым кеңештер бар.

Айталык, телефон аркылуу коркутса, эгер үйдөгү телефонго чалышса, сөздөрүн диктофонго жазып алуу керек. Журналисттин үйүндө номур аныктагыч телефон турганы жакшы. Үн аркылуу адамды ашкерелөөгө пайдасы тийет. Сүйлөө манерасын, диалектисине көңүл буруу кажет. Телефон аркылуу коркутуп жатканы тууралуу арыз жазып, милицияга ырасмий кайрылуу керек.

Кокус барымтага кармап кетишсе, такыр каршылык көрсөтпөстөн, жүрөктү токтотуп, ким экенин, кайда алып бараткандарын эстеп калууга кеңеш берилет. Эгер бирөөсүн эстеп калсаңыз, шек алдырбоо туура. Эгер машинеде баратсаңыз, жолдо бир кырсык болсо, абдан сак болууга

тийишсиз. Адатта мындай кырсыкты атайылап уюштурмайлары да бар.

Эгер сиз маанилүү окуянын артынан түшүп, иликтеп жатсаңыз, анда телефонду тыңшашы мүмкүн, атурсун электрондук каттарды да окубайт деген кепилдик жок. Ошондуктан, эң маанилүү сөздөрдү көчөдө жүргүзүү туура жана андай учурларда чөнтөк телефонду калтырып койгон оң.

Макала же макалалар түрмөгүн жазуу алдындагы соңку штрихтер

Макала жарыяланарга даярдалып, документтер такталып, алынган маектер кагазга түшүрүлүп жана бирден көчүрмөсү бек жерге катылган соң, эң акыркы, орчундуу интервьюнун кезеги келет. Эми иликтөөнүн чордонунда турган адам менен көзмө-көз аңгемелешүү керек болот. Не дегенде журналистиканын эң башкы принциби саналган чатакка катышы бар бардык тараптарга сөз берүү керек эмеспи. Айталык, бул адамдын кызмат даражасы бийик болуп же башка себептен улам сиз менен маектешкенге шарты келбесе, анда жок дегенде анын көз карашын айтып бере ала турган адамды табуу керек болот. Ошондон кийин гана макаланы жазууга киришүү керек.

Журналисттик иликтөөнүн жыйынтыгын бир макала же түрмөк, атурсун китеп аркылуу жеткирүү жолдору бар. Журналист жыйынтыгын эле эмес, бул тыянакка келүүгө түрткү берген маалыматтарды баяндап бериши кажет.

Талаптар болсо белгилүү – баяндын ырааттуулугу, тактык, ар бир тыянакты цитаталар, документтердеги фактылар менен тастыктап жана бышыктап берүү зарыл.

Иликтөө макаласында үстүрт ой жорууларга (“ушундай болсо керек”, “балким, ошондой ойлогондур” деген өңдүү) эч качан жол берүүгө болбойт. Кичине эле калпыстык кетирүү менен бүт иликтөөгө доо кетирип алууга, кийин ар кандай убаракерчиликтерге кабылуу мүмкүн. Дал таксыздыктан же калпыстыктан улам азыр журналисттер соттук доолорго жыгылып жүрүшпөйбү.

Ошондой эле сөздөрдө жана сүйлөмдөрдө кызуу кандуулуктан, обу жок көркөмдүктөн да сак болуу талап кылынат. Анткени, андай сөздөрдү жалаа, кордоо же кемсинтүү катары баалап, дал ошол аркылуу сотко кайрылышы ажеп эмес.

Макала жазылып бүткөн соң аны эки-үч күнгө жылдырып, атурсун унутуп коюуга кеңеш берилет. Адатта иликтөө фактылары бул мөөнөт ичинде эскирип кетпейт. Эки-үч күндөн

кийин макаланы окусаңыз, анын калпыс же алешем жактары көзгө урунбай койбойт. Ошондон кийин ийине жеткире иштеп чыгып, редактор менен акылдашса болот.

Арты эмне болду?

Макала жарыялангандан кийин адатта ошол иликтөө боюнча жаңы маалыматтар түшө баштайт. Сиз мурда-кийин билбеген адамдар келип, иликтөө материалына жаңы толуктоолорду киргизиши ыктымал. Атурсун макаланын нугу да өзгөрүп кетиши ажеп эмес. Бирок, мындайда чечимди чукул өзгөртпөңүз, жеңил ойго алдырбастан, ар бир жаңы маалыматка сабырдуулук жана шектенүү менен кароо зарыл.

Иликтөө арты менен маалымат каражаттары аркылуу сизге каршы өнөктүктөр да башталышын жокко чыгарууга болбойт. Соттук териштирүүлөр да болушу ыктымал. Ушундай коркунучтардан сак болуу үчүн иликтөө материалын жазууда жети өлчөп, бир кесүү, абдан жоопкер мамиле талап кылынарын унутпашыбыз керек.

ЖУРНАЛИСТТИК ИШМЕРДҮҮЛҮКТҮН ЮРИДИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ

*Кангелди Ибраимкулов,
“Журналисттер” коомдук бирикмесинин юристи*

КР мыйзамдарынан үзүндүлөр

Бишкек шаары
2007-жылдын 23-октябры N 157

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ Кыргыз Республикасынын Конституциясынын жаңы редакциясы жөнүндө

14-берене.

Ар бир адам төмөндөгүлөргө укуктуу:

мамлекеттик бийлик органдарындагы, жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарындагы, мекемелердеги жана уюмдардагы өзү жөнүндөгү мамлекеттик сыр болуп эсептелбеген маалыматтар же мыйзам менен корголуучу башка жашыруун билдирмелер менен таанышууга;

мамлекеттик бийлик органдарына, жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарына жана алардын кызмат адамдарына кайрылууга;

маалыматты эркин жыйноого, сактоого, пайдаланууга жана аны оозеки, жазуу жүзүндө же башка жол менен жайылтууга;

Ар бир адам ой жүгүртүү, сөз жана басмасөз эркиндигине, ошондой эле ошол ойлору менен ынанымдарын тоскоолдуксуз билдирүүгө укуктуу. Эч ким өзүнүн ой-пикирин жана ынанымын билдирүүгө мажбурланышы мүмкүн эмес.

*Бишкек шаары
1992-жылдын 2-июлу N 938-XII*

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ Массалык маалымат каражаттары жөнүндө

18-статья. Маалыматтар жарыяланбай турган учурлар
Массалык маалымат каражатынын органы;

- сот талап кылгандан башка учурларда маалыматтарды өз атын атабоо шарты менен берген адамды атоого;

- алгачкы текшерүү органынын, тергөөчүнүн, прокурордун жана соттун кат жүзүндөгү уруксаты болмоюнча алгачкы текшерүүнүн, алдын-ала жана соттук тергөөнүн маалыматтарын жарыялоого;

- анын мыйзамдуу өкүлүнүн макулдугу болмоюнча жашы жетпеген укук бузуучуга тиешелүү ар кандай маалыматтарды ачыкка чыгарууга укуксуз.

19-статья. Журналист

Коомдун турмушунда болуп жаткан окуялар жөнүндө кабарларды чогултуп, массалык маалымат каражаттары үчүн материалдарды түзүп, редакциялап жана даярдоочу адам ушул Мыйзамга ылайык журналист болуп эсептелет.

Журналист жогоруда аталган жумуштарды өз алдынча же редакциянын штаттык кызматкери болуу менен иштөөгө укуктуу.

20-статья. Журналисттин укуктары жана милдеттери

Журналист:

- кабарларды чогултууга жана таркатууга;

- кесипчил журналисттик милдеттерин аткарууга байланыштуу кызмат адамы тарабынан кабыл алынууга;

- кабарлоочунун макулдугу менен маалыматтарды жазууга, анын ичинде зарыл техникалык каражаттар менен жазып алууга;

- журналисттик күбөлүгүн көрсөтүү менен табигый кырсыктар болуп өткөн жерлерде болууга, митингдерге, демонстрацияларга катышууга;

- келип түшкөн материалдарга байланыштуу фактыларды жана жагдайларды текшерүүдө адистерге кайрылууга;

- өзүнүн ынанымына карама-каршы келген материалды түзүүдөн жана кол коюудан баш тартууга;

- редакциялык даярдоонун жүрүшүндө өз пикири боюнча мааниси бурмаланды деп эсептеген материалга кол койбоого;

- эгерде ал мыйзамды бузуу менен байланыштуу болсо, редактор тарабынан берилген тапшырмадан баш тартууга;

- автордук сырды сактоого;

- журналист берген автордук материалды өз эркинче бурмалоо менен редактор тарабынан келтирилген моралдык жана материалдык зыяндардын ордун сот тартибинде толтуруп алууга укуктуу.

- маалымат берген адамдардын авторду көрсөтүү жөнүндө өтүнүчтөрүнө канааттандырууга милдеттүү.

23-статья. Калкка жайылтууга жатпаган маалыматтардын тизмеси

Массалык маалымат каражаттарында:

- а) мамлекеттик жана коммерциялык сырды ачууга;
- б) учурдагы конституциялык түзүлүштү күч менен кулатууга жана бузууга, Кыргыз Республикасынын жана башка кандай гана болбосун мамлекеттин суверендүүлүгүн жана аймактык бүтүндүгүн бузууга чакырык жасоого;
- в) согушту, зомбулукту жана ырайымсыздыкты, улуттук, диний обочолонууну жана башка элдерди жана улуттарды жек көрүүнү насаттоого;
- г) элдердин граждандык ар-намысын мазактоого;
- д) динге ишенгендердин жана дин кызматкерлеринин диний сезимдерин мазактоого;
- е) порнографияны таркатууга;
- ж) уят деп эсептелген сөздөрдү колдонууга;
- з) граждандык жана улуттук этиканын нормаларын бузуп, мамлекеттик символиканын атрибуттарын (герб, желек, гимн) мазактаган материалдарды таратууга;
- и) инсандын ар-намысына жана кадыр-баркына шек келтирүүгө;
- к) жалган маалыматты атайылап калкка жарыялоого жол берилбейт.

26-статья. Чындыкка ылайык келбеген маалыматтарды таркаткандык үчүн жоопкерчиликтен бошотулуучу учурлар

Массалык маалымат каражаттары чындыкка ылайык келбеген маалыматтарды массалык маалымат каражаттарында таркаткандык үчүн төмөнкүдөй учурларда жоопкерчилик тартышпайт;

- а) эгерде мындай маалыматтар официалдуу документтерде жана билдирүүлөрдө баяндалса;
- б) эгерде алар маалымат агентстволорунан же мамлекеттик жана коомдук органдардын басма сөз кызматтарынан алынса;
- в) эгерде алар эл алдынча чыгып сүйлөөлөрдү сөзмө-сөз кайталаса;
- г) эгерде алар алдын-ала жазуусуз обого чыгуучу автордук сөздөрдө болсо.

*Бишкек шаары, Өкмөт Үйү
1997-жылдын 5-декабры N 88*

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ

Журналисттин кесиптик ишин коргоо жөнүндө

3-статья. Журналист

Журналист - материалдарды чогултуунун, талдоонун, редакторлоонун, даярдоонун жана маалыматты жайылтуунун үстүндө иштеген чыгармачыл кызматкер.

4-статья. Цензурага жол берилбестик

Кыргыз Республикасындагы массалык маалымат чөйрөсүндө цензурага жол берилбейт.

Журналисттен билдирүүлөрдү жана материалдарды алдын ала макулдашууну талап кылууга, ошондой эле материалдын же билдирүүнүн текстин өзгөртүүнү же басма сөздөн (ободон) толугу менен алып салууну талап кылууга эч ким укуксуз.

Журналисттин коомдук кызыкчылык туудурган, граждандардын укуктарына, эркиндиктерине жана мыйзамдуу таламдарына, тиешелүү маалыматка жетүүсүнө чек коюуга жол берилбейт.

5-статья. Журналисттин укуктары

Кесиптик ишин аткарууда журналист:

- маалымат чогултууга, талдоого жана жайылтууга;
- мамлекеттик органдардан, граждандардын өз алдынча башкаруу органдарынан, коомдук бирикмелерден, ишканалардан, мекемелерден жана уюмдардан коомдук маанилүү маалыматты суратууга жана алууга;
- мамлекеттик же болбосо башка корголуучу сырды, ошондой эле жетүүгө чек коюлган маалыматты камтыгандарды албаганда, документтерге, материалдарга жана маалыматка жетүүгө;
- журналисттик иликтөө жүргүзүүгө;
- даярдалган билдирүүлөрдү жана материалдарды массалык маалымат каражаттары аркылуу өзү кол коюп же болбосо жашыруун ат менен жайылтууга, аларда өз пикирин билдирүүгө;
- белгиленген тартипте жаздыруу, анын ичинде техникалык каражаттарды пайдалануу менен жаздыруу жүргүзүүгө;
- журналисттин ырастамасын көрсөтүү боюнча соттун ачык заседаниелерине, аскердик аракеттердин, табигый кырсыктардын зоналарына, массалык иш-чараларга, анын ичинде митингдерге жана демонстрацияларга катышууга;
- жарыялоого даярдалган маалыматтарды текшерүү үчүн адистерге кайрылууга;

- эгерде ал мыйзамды бузууга байланыштуу болсо, өзүнө массалык маалымат каражаты тарабынан берилген тапшырмадан баш тартууга;

- эгерде ал өзүнүн ынанымына карама-каршы келсе, материалды жаратуудан баш тартууга;

- автордук сырды сактоого;

- редакторлоо ишинин жүрүшүндө өз пикири боюнча анын мазмуну бузулуп калган өзү даярдаган билдирүүгө же материалга кол койбоого же аны басма сөздөн (ободон) алып салууну талап кылууга;

- журналист берген маалыматты жарыялоодо бурмалоого жол берген массалык маалымат каражаты тарабынан келтирилген моралдык зыянды компенсациялоону сот тартибинде талап кылууга;

- коомдук бирикмелерге, анын ичинде журналисттердин эл аралык уюмдарына кирүүгө укуктуу.

Журналист мыйзамдар тарабынан ага берилген башка укуктардан да пайдаланат.

6-статья. Журналисттин укуктарын кыянатчылык менен пайдалануунун жол берилгистиги

Коомдук маанилүү маалыматтарды жашырып-жабуу же бурмалоо, маалыматтын ынанымдуулугуна жамынып ушак-айыңдарды жайылтуу максатында ушул Мыйзам тарабынан белгиленген журналисттин укуктарын пайдаланууга жол берилбейт.

7-статья. Журналисттин милдеттери

Кесиптик ишин жүзөгө ашырууда журналист:

- Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын жана эл аралык келишимдеринин талаптарын сактоого;

- даярдалган материалдардын жана билдирүүлөрдүн ынанымдуулугун текшерүүгө, ошондой эле калыс маалымат берүүгө;

- маалымат берген адамдардын алардын авторлугун көрсөтүү жөнүндө өтүнүчтөрүн канааттандырууга;

- соттун чечимсиз күнөөсүздүк принцибин сактоого;

- инсандын укуктарын жана эркиндиктерин, ар-намысын жана кадыр-баркын урматтоого милдеттүү.

Журналист кесиптик маалыматты өз максатында колдоно, адамдын жеке турмушу жөнүндө фактыларды жарыялай, ошондой эле аудио- жана көрмө жазуучу жабдууларды

маалыматтын булагынын же автордун макулдугусуз пайдалана албайт.

Журналист мыйзамдар тарабынан каралган башка милдеттерди да тартат.

8-статья. Журналисттин кесиптик ишинин кепилдиктери

Журналисттин кесиптик укуктары, ар-намысы жана кадыр-баркы мыйзам тарабынан корголот.

Кесиптик милдеттерин аткарууда журналист инсанга кол тийбестиктин кепилдиктеринен пайдаланат.

Сын материалдарды жарыялагандык үчүн журналистти куугунтуктоого жол берилбейт.

Мамлекет журналистке маалыматты эркин алууга жана жайылтууга кепилдик берет, ал кесиптик ишин жүзөгө ашырууда аны коргоону камсыз кылат.

Журналисттин кесиптик ишине кийлигишүүгө, андан кесиптик милдеттерин аткарууда алынган ар кандай маалыматтарды талап кылууга тыюу салынат.

9-статья. Журналисттик иликтөө

Журналист журналисттик иликтөө жүргүзүүгө укуктуу.

Журналист өзүнүн кесиптик иликтөөсүнүн натыйжаларын массалык маалымат каражаттарында жайылтууга, аларды мамлекеттик органдарга, граждандардын өз алдынча башкаруу органдарына, коомдук бирикмелерге, ишканаларга, мекемелерге, уюмдарга жана кызмат адамдарына өз ыктыяры менен берүүгө укуктуу. Журналисттик иликтөөнүн жүрүшүндө алынган материалдар жана документтер сот тартибинен тышкары алынып коюлбайт же текшерүү иретинде каралбайт.

13-статья. Журналисттин кесиптик ишин коргоо жөнүндө мыйзамдарды бузгандык үчүн жоопкерчилик

Мамлекеттик органдардын, граждандардын өз алдынча башкаруу органдарынын, коомдук бирикмелердин, ишканалардын, мекемелердин жана уюмдардын кызмат адамдары:

- цензураны жүзөгө ашыргандык;
- журналисттин мыйзамдуу кесиптик ишине тоскоолдук кылгандык;
- аккредиттөөдөн негизсиз баш тарткандык же аккредиттөөнү туура эмес токтоткондук;
- журналистке кысым көрсөткөндүк, анын кесиптик ишине кийлигишкендик;

- журналисттин материалдарын жана зарыл болгон техникалык каражаттарын мыйзамсыз алып койгондук;

- журналистке ынанымсыз жана калыс эмес маалыматты бергендик үчүн жоопкерчилик тартат.

Журналисттин ушул Мыйзам тарабынан белгиленген укуктарын бузуу, анын ар-намысын жана кадыр-баркын мазактоо, ал тарабынан кесиптик ишин жүзөгө ашырууга байланыштуу журналисттин өмүрүнө, ден соолугуна жана мүлкүнө коркунуч келтирүү, күч колдонуу же кол салуу Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жоопкерчиликке алып келет.

14-статья. Журналисттин жоопкерчилиги

Журналист өзү даярдаган жана жайылткан билдирүүлөрдүн жана материалдардын ынанымдуулугу үчүн мыйзамдарга ылайык жоопкерчилик тартат.

Журналист расмий билдирүүлөрдө камтылган маалыматты жайылтуу үчүн жоопкерчилик тартпайт.

*Бишкек шаары, Өкмөт Үйү
1997-жылдын 5-декабры N 89*

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ

Маалыматка жетүүнүн кепилдиктери жана эркиндиги жөнүндө

3-статья. Маалыматка жетүүнүн кепилдиктери

Ар бир маалыматка жетүү укугуна кепилдик берилет.

Мамлекет ар кимдин маалымат издөө, алуу, иликтөө, жаратуу, берүү жана жайылтуу укуктарын коргойт.

Маалыматка жетүүгө жана жайылтууга чек коюу мыйзам тарабынан гана белгиленет.

(КР 2006-жылдын 28-декабрындагы N 214 Мыйзамынын редакциясына ылайык)

4-статья. Маалыматка жетүү эркиндигинин негизги принциптери

Маалыматка жалпынын жете алышы, анын калыстыгы, өз учурунда болушу, ачыктыгы жана ынанымдуулугу маалыматка жетүүнүн эркиндигинин негизги принциптери болуп саналат.

11-статья. Маалыматтын ынанымдуулугу жана маалымат укугун бузгандык үчүн жоопкерчилик

Массалык маалымат каражаттары жарыяланып жаткан маалыматтардын ынанымдуулугун текшерүүгө милдеттүү жана анын ынанымдуулугу үчүн мыйзамдарда белгиленген тартипте маалыматтын булагы менен биргелешип жоопкерчилик тартат.

Маалымат укугун бузгандык үчүн күнөөлүү адамдар мыйзамдарга ылайык жоопкерчилик тартат.

12-статья. Даттануу укугу

Мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын, коомдук бирикмелердин, ишканалардын, мекемелердин, уюмдардын жана кызмат адамдарынын граждандардын маалымат алуу укугун кысмакка алган аракети же аракетсиздиги маалымат сураган адамдын тандоосу боюнча жогорку кызмат адамына, Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысына (Омбудсменине) же Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык сотко даттанылышы мүмкүн.

Бишкек шаары

2006-жылдын 28-декабры N 213

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМЫ

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын карамагында турган маалыматтарга жетүү жөнүндө

3-статья. Маалыматка жетүү эркиндигинин кепилдиктери жана принциптери

Ар кимге мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын карамагындагы маалыматтарга жетүү укугу кепилденет.

Жалпыга жеткиликтүүлүгү, объективдүүлүгү, өз убагында берилиши, ачыктыгы жана ишенимдүүлүгү маалыматка жетүү эркиндигинин негизги принциптери болуп саналат.

Мамлекет ар кимдин маалыматты издөө, алуу, изилдөө, өндүрүү, берүү жана таратуу укуктарын коргойт.

Маалыматка жетүүгө жана таратууга чектөөлөр мыйзамдарда гана белгиленет.

5-статья. Маалыматтарга жетүүгө чектөөлөр

1. Мамлекеттик жашыруун сырга киргизилген маалыматтар, ошондой эле купуя маалыматтар жетүүгө чектөө коюлган маалыматтар катары таанылат.

Маалыматтарды мамлекеттик жашыруун сырларга кошуу Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жашыруун сырлар жөнүндө мыйзамдарына ылайык ишке ашырылат.

Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын кызматтык сырларын камтыган, ошондой эле мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын карамагында турган башка адамдардын мыйзам менен корголуучу жашыруун сырларын камтыган маалыматтар купуя маалымат катары таанылат.

2. Ушул мыйзамдын максаттарында мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын кызматтык жашыруун сырларынан турган купуя маалыматтар катары төмөнкүлөр таанылат:

1) мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын ишинин коопсуздугун камсыз кылуунун уюштуруу-техникалык эрежелерине гана таандык болгон маалыматтар;

2) жабык угуулар менен жыйналыштардын конкреттүү мазмунун, ошондой эле жабык кеңешме өткөрүүдө же добуш берүүдө кызмат адамынын жеке позициясын чагылдырган маалыматтар;

3. Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жеке турмуштук сырларга, коммерциялык, кесиптик сырларга жана жашыруун сырдын башка түрлөрүнө кирген маалыматтар башка адамдардын мыйзам менен корголгон жашыруун сырларынан турган купуя маалыматтар болуп саналат. Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын кызмат адамдары, эгерде аларга мыйзам менен белгиленген ыйгарым укуктарды жүзөгө ашырууга байланыштуу белгилүү болгон башка адамдардын жашыруун сырларынан турган купуя маалыматтарды ачыкка чыгарса Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте жоопкерчилик тартат.

7-статья. Маалымат тууралу суроо-талап жөнөтүүнүн формалары

1. Мамлекеттик органдарга жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарына маалымат тууралу суроо-талаптар төмөнкү формада жөнөтүлүшү мүмкүн:

- оозеки тикелей же телефон аркылуу кайрылуу;
- тикелей берүү, почта, чабарман менен же электрондук байланыш каналдары аркылуу берилген жазуу жүзүндөгү суроо-талаптар.

2. Суроо-талапка жооп ошол суроо-талап жөнөтүлгөн формада жүзөгө ашырылат.

3. Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын карамагында турган документ бир нече тилде болгон учурда, ал документ маалымат сураган адам кайрылган тилде берилүүгө тийиш.

8-статья. Маалымат берүү жөнүндө оозеки кайрылуу

1. Маалымат алуу үчүн оозеки кайрылганда же телефон аркылуу кайрылганда тийиштүү маалымат оозеки берилет.

2. Маалымат берүүгө жазуу жүзүндө суроо-талап жөнөтүү зарылдыгын жокко чыгаруучу кыскача маалымдамалар оозеки берилет. Маалымат берүүгө жоопкерчиликтүү адам суроо-талаптын негизин түзгөн суроолор боюнча сураган адамдарга оозеки кепкеңеш берүүгө милдеттүү эмес.

3. Эгерде суроо-талапка оозеки жооп аны сураган адамды толук канааттандырбаса, ага жазуу жүзүндө суроо-талап жөнөтүүнүн тартиби, ошондой эле ушул Мыйзамдын жоболоруна ылайык маалымат алуунун башка ыкмалары түшүндүрүлөт.

4. Ар бир оозеки кайрылуу журналга (катталууга) тийиш, анда кайрылуунун автору, телефон номери, үй дареги, кайрылган күнү жана убактысы, кайрылуунун предмети же маселеси, ошондой эле кайрылуу боюнча жооп берген мамлекеттик же муниципалдык кызматкер жөнүндө маалымат көрсөтүлөт.

Журналдын формасы жана аны толтуруунун тартиби Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан белгиленет.

9-статья. Жазуу жүзүндөгү суроо-талаптын формасы жана мазмуну

Жазуу жүзүндөгү суроо-талапта милдеттүү түрдө төмөнкүлөр көрсөтүлөт:

а) суроо-талапты алуучу мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын аталышы жана (же) анын кызмат адамынын фамилиясы;

б) жарандар үчүн - фамилиясы, аты-жөнү, туулган жылы, жашаган жери (почта дареги); юридикалык жактар (алардын филиалдары жана өкүлчүлүктөрү) үчүн - юридикалык жактын (анын филиалдарынын жана өкүлчүлүктөрүнүн) толук аталышы,

башкаруу органынын жайгашкан жери (почта дареги), юридикалык жак катары каттоодон өткөндүгү жөнүндө маалымат, жазуу жүзүндөгү суроо-талапка кол койгон адамдын фамилиясы жана кызматы;

в) суроо-талаптын кандай маалымат берилиши керек экени жөнүндө так ой жүгүртүүгө мүмкүндүк берүүчү предмети.

Суроо-талап жөнөткөн адам өз суроо-талабынын себебин түшүндүрүүгө милдеттүү эмес. Маалымат сураган адам суроо-талапка өзүнүн байланыш телефонунун номерин, ошондой эле анын ою боюнча суроо-талапты аткарууга көмөк көрсөтүүчү башка маалыматтарды кошууга укуктуу.

Мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы маалымат берүүгө карата суроо-талаптардын типтүү бланктарынын формаларын иштеп чыгат жана алардын мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы жайгашкан жерлерде жана байланыш бөлүмдөрүндө жеткиликтүү болушун камсыз кылат. Маалымат берүү жөнүндө суроо-талап бланкынын арткы бетинде бланкты толтуруу тартибинин түшүндүрмөсү, ошондой эле маалымат берүүнүн мөөнөтү, аны алуунун жана ага акы төлөөнүн тартиби көрсөтүлөт.

Суроо-талаптын маңызын түзүүдө бардык зарыл документтердин же материалдардын дайындарын так көрсөтүү талап кылынбайт. Эгерде суроо-талаптын маңызы тактоону талап кылса, жооп даярдоого жоопкер адам өз демилгеси боюнча байланыш телефону аркылуу өтүнүч ээсинен суроо-талаптын предметин тактоого укуктуу. Байланыш телефону жок болгон учурда жооп даярдоого жоопкер адам суроо-талаптын маңызын өзалдынча тактайт.

Маалымат берүү жөнүндө суроо-талап жаран тарабынан почта, чабарман, электрондук байланыш каналдары аркылуу жөнөтүлүшү же мамлекеттик органга жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органына өзү тикелей бериши мүмкүн.

10-статья. Жазуу жүзүндөгү суроо-талаптарга жооп берүү мөөнөтү

Жазуу жүзүндөгү суроо-талаптарга жооп даярдоо эки жумалык мөөнөттө жүзөгө ашырылат.

Суроо-талапка жооп берүү мөөнөтүн эсептөө мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы суроо-талапты алган күндөн тартып башталат жана суроо-талапка жоошу почта байланыш бөлүмүнө же автордун өзүнө, же анын

чабарманына же өкүлүнө берген же электрондук байланыш каналдары боюнча жөнөтүү катталган күнү аяктайт.

Эгерде ушул Мыйзамдын талаптарына ылайык суроо-талап башка мамлекеттик органга жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органына кайра жиберүүгө муктаж болсо, суроо-талапка жооп берүү мөөнөтүн эсептөө ушул Мыйзамга ылайык маалымат берүүгө милдеттүү башка мамлекеттик орган же жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы суроо-талапты алган күндөн башталат.

Эгерде эки жумалык мөөнөттө суроо-талапка жооп даярдоо мүмкүн болбосо, кийинкиге жылдыруунун себебин көрсөтүү менен бул тууралуу суроо-талап жиберген адамга билдирилет. Кийинкиге калтыруу эки жумалык мөөнөттөн ашпоосу тийиш.

Суроо-талапка ушул статьяда белгиленген мөөнөттө жооп бербөө же жооптун мөөнөтүн узартуу жөнүндө кабарландырбоо суроо-талапка жооп берүүдөн баш тартуу катары каралат.

15-статья. Суроо-талап боюнча маалымат берүүдөн баш тартуунун негиздери

1. Суроо-талап боюнча маалымат берүүдөн төмөнкү негиздер болгон учурда баш тартылышы мүмкүн:

1) суратылган маалыматтар мыйзамдардын жана ушул Мыйзамдын 5-статьясынын негизинде алууга чек коюлган маалыматтардын категориясына киргизилген документтердин бөлүктөрүндө камтылса;

2) суроо-талап ушул Мыйзамдын 9-статьясында каралган талаптарды бузуу менен түзүлсө;

3) бир эле маселе боюнча ошол адамдын суроо-талабы борбордук органдын же анын ведомстволук бөлүмүнүн кароосунда турса, ошондой эле мамлекеттик органда жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органында же алардын ведомстволук бөлүмдөрүндө тийиштүү документтер болбосо жана ушул Мыйзамдын талаптарына ылайык алардын болушу милдеттүү болбогон учурларда.

2. Мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы кайта суроо-талап түшкөнгө чейин 3 айлык мезгилге тете убакытта ошол эле адамга суроо-талап боюнча берилген маалыматка дээрлик дал келген суроо-талап боюнча маалыматты берүүдөн баш тартууга укуктуу.

3. Маалымат берүүдөн баш тартуу төмөндөгү маалыматтарды камтууга тийиш:

1) маалымат берүүдөн баш тартууга негиз болгон Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын ченемдерине конкреттүү шилтемелер көрсөтүлгөн жүйөө;

2) маалымат берүүдөн баш тартууга карата даттануунун ыкмалары жана тартиби.

20-статья. Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын маалымат таратууну камсыз кылуу боюнча милдеттери

1. Мамлекеттик орган жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы төмөнкүлөр камтылган маалыматтарды жыл сайын жана жеткиликтүү формада элге жарыялоого милдеттүү:

1) өздөрүнүн ишмилдеттери жана алар жүзөгө ашыруучу маселелер, ыйгарым укуктары, милдеттери жана жылдык бюджетти;

2) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы тарабынан көрсөтүлүүчү кызматтардын тизмеси жана сыпатталышы;

3) ушул мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын аракеттерине жарандар жана уюмдар пайдаланышы мүмкүн болгон суроо-талаптарды же даттанууларды карап чыгуунун жана канааттандыруунун тартиби, ошондой эле кайрылган адамдардын суроо-талаптарынын, даттанууларынын же башка аракеттеринин болжолдуу үлгүсү;

4) материалдарды документтөө тутуму, мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын карамагындагы маалыматтардын түрлөрү жана формалары, маалыматтын категориялары жөнүндө маалыматтар жана маалымат жөнүндө суроо-талапты тариздөө жол-жоболорунун сыпатталышы;

5) башкаруу органдарынын жана алардын жетекчилеринин ыйгарым укуктарынын жана милдеттеринин сыпатталышы жана алардын чечимдерди кабыл алуу жол-жоболору;

6) мамлекеттик орган же жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан өздөрүнүн ишмилдеттерин аткарышы жөнүндө маалыматтарды камтыган жетектеме, эрежелер, жыйнактар жана колдонмолор;

7) жарандар жана уюмдар алардын жардамы менен ушул мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын саясатын түзүүгө же ыйгарым укуктарын аткарышына

таасир этүүчү же өз пикирлерин билдирүүчү ар кандай механизмдер же жолжоболор;

8) жарандардын жана уюмдардын мамлекеттик органга жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органына келип түшкөн кайрылуулары тууралуу, андай кайрылууларды карап чыгуунун жыйынтыктары жана көрүлгөн чаралар жөнүндө жалпыланган маалыматтарды;

9) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын карамагындагы жалпы пайдалануудагы маалымат тутумдарынын, маалымат банктарынын, реестрлердин, регистрлердин тизмеги, ошондой эле жарандарга жана уюмдарга көрсөтүлүүчү маалыматтык ресурстардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмеги;

10) мамлекеттик органдын же жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын жетекчилеринин жана расмий өкүлчүлүктөрүнүн расмий визиттери жана иш сапарлары тууралуу маалыматтар;

11) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы уюштуруучу расмий ишчаралар, анын ичинде жыйналыштар, жолугушуулар, брифингдер, коллегиялар жөнүндө маалыматтар;

12) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы уюштуруучу расмий ишчараларда кабыл алынган чечимдер жөнүндө маалыматтар;

13) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын иш пландары жөнүндө маалыматтар;

14) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын жетекчилеринин жана ыйгарым укуктуу адамдарынын расмий билдирүүлөрүнүн жана сүйлөгөн сөздөрүнүн тексттери;

15) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы иштеп чыккан максаттуу жана башка программалардын, концепциялардын долбоорлору жөнүндө маалыматтар;

16) тапшырыкчысы же аткаруучусу мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы болгон максаттуу жана башка программалар жөнүндө маалыматтар: программалардын аталышы, максаттары жана негизги милдеттери, тапшырыкчылары жана негизги аткаруучулары, ишке ашыруу мөөнөттөрү жана күтүлгөн натыйжалары, каржылоонун көлөмү, аларды жүзөгө ашыруунун жүрүшү;

17) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан бюджеттин аткарылышы жөнүндө маалыматтар;

18) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын катышуусу менен жүзөгө ашырылуучу долбоорлор жана ишчаралар боюнча техникалык жардамдардын (көмөктөшүүлөрдүн) каражаттарынын чыгымдалышы жөнүндө маалыматтар;

19) аналитикалык баяндамалар, иш жөнүндө отчеттор, мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын иштери жөнүндө маалымат мүнөзүндөгү баяндамалар;

20) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын компетенциясына кирген чөйрөлөрдөгү кырдаалды жана алардын өнүгүү динамикасын мүнөздөгөн негизги көрсөткүчтөр жөнүндө маалыматтар;

21) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан даярдаган болжолдоолор;

22) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан чогултулган жана иштелип чыгылган расмий статистикалык маалыматтарды;

23) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан өткөрүлүүчү ачык конкурстар, аукциондор, тендерлер, экспертизалар жана башка ишчаралар жөнүндө маалыматтар, анын ичинде:

- аларды өткөрүү шарттары;

- аларга жеке жана юридикалык жактардын катышуу тартиби;

- мамлекеттик же муниципалдык муктаждыктар үчүн товарларды берүүгө (иштерди аткарууга, кызмат көрсөтүүгө) конкурстарды өткөрүү үчүн конкурстук комиссиялардын курамдары;

- конкурстук комиссиялардын жыйналыштарынын протоколдору;

- мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан кабыл алган чечимдерге даттануунун тартиби;

24) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген жана мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан кароого кабыл алынуучу арыздардын формалары;

25) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан алардын компетенцияларынын

чектеринде жүргүзгөн текшерүүлөрдүн жана мамлекеттик органда жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органында жүргүзүлгөн текшерүүлөрдүн жыйынтыктары жөнүндө маалыматтар;

26) калкты жана аймактарды чукул кырдаалдардан коргоонун абалы, алардын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча көрүлгөн чаралар жөнүндө, болжолдонгон жана пайда болгон чукул кырдаалдар жөнүндө, алардан калкты коргоонун ыкмалары жана жолдору жөнүндө маалыматтар, ошондой эле мыйзамдарга ылайык мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан жарандарга жана уюмдарга жеткирилүүгө тийиш болгон башка маалыматтар;

27) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы тарабынан башка жеке жана юридикалык жактар менен түзгөн жарандык-укуктук мүнөздөгү келишимдердин тизмеги;

28) жарандар ушул мамлекеттик органга жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органына мамлекеттик жана муниципалдык кызматка киргени жөнүндө маалыматтар:

жарандардын мамлекеттик жана муниципалдык кызматка кирүү тартиби;

мамлекеттик кызматтын бош мамлекеттик кызмат орундарынын, муниципалдык кызматтын бош муниципалдык кызмат орундарынын тизмеги;

мамлекеттик кызматтын бош мамлекеттик кызмат ордун, муниципалдык кызматтын бош муниципалдык кызмат ордун ээлөөгө талапкерлерге карата кесиптик даярдык талаптары;

мамлекеттик кызматтын бош мамлекеттик кызмат ордун, муниципалдык кызматтын бош муниципалдык кызмат ордун ээлөөгө карата конкурстардын шарттары жана жыйынтыктары;

29) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын башка мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдары, коомдук бирикмелер, саясий партиялар, кесиптик бирликтер жана башка уюмдар, анын ичинде эларалык уюмдар менен өзара аракеттенүүлөрү жөнүндө маалыматтар;

30) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын, алардын четөлкөлөрдөгү өкүлчүлүктөрүнүн, аймактык органдарынын, аларга караштуу уюмдардын жетекчилери жөнүндө маалыматтар (фамилиясы,

аты-жөнү, өмүр баяндык маалыматтары - көрсөтүлгөн адамдар менен макулдашуу боюнча);

31) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын түзүмдөрү, алардын түзүмдүк бөлүмдөрүнүн милдеттери жана ишмилдеттери жөнүндө маалыматтар, почта дареги, маалымдама кызматтарынын телефондору жана даректик реквизиттери, анын ичинде электрондук почта дареги, алардын кызматкерлеринин саны жана эмгек акы фондунун көлөмү;

32) мамлекеттик органга жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органына караштуу уюмдар жөнүндө маалыматтар: уюмдардын тизмеги, алардын почта жана юридикалык даректери, телефондору; алар аткаруучу милдеттердин жана ишмилдеттердин тизмеги, аларды түзүү, кайра түзүү жана жоюу жөнүндө маалыматтар, алардын кызматкерлеринин саны, иштеринин негизги көрсөткүчтөрү, эмгек акы фондунун көлөмү;

33) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын жарандардын жана уюмдардын кайрылуулары менен иштөө боюнча бөлүмдөрүнүн телефондору жана даректик реквизиттери, анын ичинде почта дареги, электрондук почта дареги, ал бөлүмдөрдүн иштөө тартиби жөнүндө маалыматтар;

34) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын четөлкөлөрдөгү өкүлчүлүктөрүнүн тизмеги, телефондору жана даректик реквизиттери, анын ичинде почта дареги, электрондук почта дареги;

35) мамлекеттик орган жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органы ишине катышкан эларалык уюмдардын тизмеги;

36) мамлекеттик органдын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органынын Кыргыз Республикасынын эларалык келишимдерин жана эларалык кызматташтык программаларын жүзөгө ашырууга катышуусу тууралуу маалыматтар.

26-статья. Жыйналыштардын ачыктыгы

1. Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын жабык жыйналыштарынан башка жыйналыштары коомчулук үчүн ачык болуп саналат.

2. Жыйналыштардын ачыктыгы тиешелүү жыйналыштарга катышууга билдирме берген жарандардын аларга катышууларына мүмкүнчүлүк берүү менен кепилденет.

3. Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын жабык жыйналыштары ушул Мыйзамдын 5-статьясына ылайык маалыматтарынын жеткиликтүүлүгү чектелүү болуп саналган маселелерди талкуулоо учурунда өткөрүлөт.

27-статья. Коомчулукту жыйналыштарды өткөрүү жөнүндө кабарландыруу

1. Мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдары ай сайын жыйналыштарды өткөрүү планын, жыйналыштардын күн тартибин, ошондой эле аны өткөрүү күнүн, убактысын жана ордун көрсөтүү менен жалпыга маалымдоо каражаттарына жарыялайт.

2. Мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдары өздөрү жайгашкан жерде маалымат такталарын жабдыйт, анда жыйналыш күнүнө чейин бир жумадан кечиктирбестен анын күн тартиби, убактысы, ошондой эле жыйналышты өткөрүүнүн ачык же жабык режими жөнүндө маалымат жайгаштырылат. Жыйналыш жабык режимде өткөрүлгөн учурда маалымат тактасында жыйналышка коомчулукту кирүүсүн чектөөгө негиз болгон чечим жайгаштырылат.

Бишкек шаары

1999-жылдын 29-майы N 39

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОДЕКСИ **Кыргыз Республикасындагы шайлоо жөнүндө**

Кыргыз Республикасынын 2007-жылдын 23-октябрындагы
N 158 Мыйзамына ылайык берилди

18-берене. Байкоочулар, эларалык байкоочулар, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү

Жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү шайлоону даярдоону жана өткөрүүнү маалымат жактан чагылдырууга катышуу менен, шайлоо комиссияларынын жыйналыштарына катышууга, добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө участкалык шайлоо комиссиясынын протоколдору менен, ошондой эле шайлоонун натыйжалары жөнүндө шайлоо комиссияларынын

протоколдору, анын ичинде кайра түзүлүүчү протоколдору менен таанышууга, көрсөтүлгөн протоколдордун жана аларга тиркелген документтердин көчүрмөлөрүн даярдоого же тиешелүү комиссиядан алууга, маалыматтык берүүлөр үчүн участкалык шайлоо комиссиясынын төрагасы көрсөткөн жерден, мында добуш берүүчүлөрдүн эрк билдирүүсүнүн купуялыгын бузбастан видеого тартууну жүргүзүүгө укуктуу. Жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлүнүн талабы боюнча тиешелүү шайлоо комиссиясы добуш берүүнүн жыйынтыктары жөнүндө же шайлоонун натыйжалары жөнүндө протоколдун көчүрмөсүн күбөлөндүрүүгө милдеттүү.

44-берене. Участкалык шайлоо комиссиялары добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилешинин тартиби

Добуштарды эсептөө жана добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөө процессинде талапкерлердин, саясий партиялардын өкүлдөрү, байкоочулар, жалпыга маалымдоо каражаттарынын өкүлдөрү сүрөткө тартуулары, кино- видеого түшүрүүлөрү мүмкүн.

**Укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин
мыйзамсыз
аракеттерине келтирилген арыздын үлгүсү**

_____ облусунун
_____ райондук сотуна

_____ (арыздануучунун аты жөнү, дарегу)
Жоопкер: _____

_____ (милиция кызматкеринин аты жөнү)
Жоопкер: _____
_____ (Ички иштер бөлүмү)

**Укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин атайын
каражаттарды колдонуу учурундагы мыйзамсыз
аракеттерине карата
Арыз**

« _____ » _____ ж.

дарегинде демонстрация (митинг) өткөзүү учурунда милиция
кызматкери _____ (лери) _____ тарабынан

_____ (кандай каражаттар, куралдар колдонулган, кандай маанидеги күч)

күч колдонулган.

Милиция кызматкери тарабынан мыйзамсыз аракеттер
жасалгандыгы _____ төмөнкү _____ фактылар _____ менен
ырасталат: _____

_____ (демонстрация өткөрүүгө берилген расмий уруксат, күбөлөрдүн көрсөтмөлөрү ж.б.)

Милиция кызматкеринин мыйзамсыз күч колдонуусунун
натыйжасында _____ менин _____ денеме _____ залал
келтирилди _____

_____ (денеге келтирилген залалдын мүнөзү – жеңил, анча оор эмес, оор ж.б.)

жана ошондой эле материалдык зыянга дуушар
болдум _____

_____ (кийимдерге, буюмдарга келтирилген зыян)

Келтирилген материалдык зыяндын жалпы суммасы
_____ сомду түзөт. Мындан тышкары дарыланууга кеткен
чыгымдардын суммасы _____ сом.

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 993-беренесине жана «Кыргыз Республикасынын ички иштер органдары жөнүндөгү» мыйзамынын 3-, 11-беренелерине ылайык жогоруда көрсөтүлгөн милиция кызматкеринин аракеттерин мыйзамсыз деп табууңузду өтүнөм.

Келтирилген материалды зыяндарды _____сом өлчөмүндө жана денеге келтирилген залалдарга байланыштуу чыгымдарды _____ сом өлчөмүндө жоопкерлердин эсебинен менин пайдама өндүрүп берүүңүздү суранам.

Тиркеме:

1.Ден-соолугунун абалы тууралуу врачтын справкасы, корутундусу (эгер бар болсо).

2.Мүлккө келтирилген зыян тууралуу справка (эгер бар болсо).

3.Арыздардын көчүрмөлөрү (жоопкерлердин санына жараша).

Датасы

Колу

ММКга ТҮШКӨН ДАТТАНУУЛАРДЫ ТЕРИШТИРҮҮ КОМИССИЯСЫ

ММКга түшкөн даттанууларды
териштирүү комиссиясы

Комиссия по рассмотрению
жалоб на СМИ

Кыргыз Республикасы,
Бишкек ш., 720044
Ахунбаев көч., 129 б/1,
Тел. (0775) 98-10-91, (0312) 54-17-80
E-mail: commission-kg@mail.ru

ММКга түшкөн даттанууларды териштирүү комиссиясы журналисттердин өзүн өзү жөнгө салуу органы болуп эсептелет. Анын негизги иши – журналисттик материалдардын журналисттердин этикалык нормаларына жооп беришине байланыштуу окурмандардын (көрөрмандардын, угармандардын) даттанууларын териштирүү.

Журналисттердин өзүлөрү этикалык нормаларды жана эрежелерди тутунуу аркылуу жүрүм-турумдарын жөнгө салуу керек деген чечимге келгендиктен аталган Комиссия түзүлгөн.

Бул комиссия ММК менен окурмандардын (көрөрмандардын, угармандардын) ортосундагы чыр-чатактарды сотко жеткирбей чечүүгө мүмкүндүк бергендиги үчүн түзүлгөн.

Комиссия ким тараптан жана качан түзүлгөн?

ММКга түшкөн даттанууларды териштирүү комиссиясы 2007-жылдын декабрында Журналисттердин республикалык съездинде түзүлгөн. Ага редакциялардан, медиа бейөкмөт уюмдарынан жана эркин журналисттерден 120 адам катышкан болчу.

Ушул эле съездде Кыргызстан журналисттеринин этикалык кодекси кабыл алынган. Ал **КЫРГЫЗСТАНДЫН КЕСИПКӨЙ ЖУРНАЛИСТТЕРИНИН** ишмердүүлүгүнүн өзөгү болушу абзел.

Комиссияга ким кайрыла алат?

Комиссия ММКга нааразылыгы бар **КААЛАГАН АДАМДАН ЖАНА УЮМДАН** даттанууларды кабыл алат. Комиссияга кайрылган учурда жарыяланганына бир жыл толо элек журналисттик материалдарга гана даттануулар кабыл алынат.

Даттанууну кандайча жазыш керек?

Комиссиянын каалаган мүчөсүнүн атына жазылган даттанууда төмөнкү маалыматтардын болушу абзел:

а) Комиссияга кайрылган адамдын аты-жөнү же уюмдун аталышы;

б) нааразылык туудурган ММКнын аталышы (ТВ / радио / басылма / башка ММК);

в) доогердин нааразылыгын туудурган материалдын жарыяланган датасы (басылма ММК болсо жарыяланган датасы, ТВ жана радио болсо эфирге чыккан датасы жана убактысы);

г) нааразылык туудурган макаланын же программанын аталышы;

д) доогердин түшүндүрмөсү;

е) нааразылык туудурган материал басылган басылманын нускасы (толугу менен) же программа жазылган кассета (же маалымат жазгычтын башка түрү).

Даттануу кандайча каралат?

Алгач Комиссиянын мүчөлөрү аларга түшкөн даттанууну карай алышабы же жокбу, ушуну чечишет. Кээде Комиссияга ал карай албай турган даттануулар түшүп калат. Мындай учурларда Комиссия доогерге кат түрүндө анын даттануусун карай албастыгын билдирет.

Андан соң Комиссия даттанууну маңызы боюнча териштире баштайт. Ал үчүн Комиссиянын мүчөлөрү доогер менен жана ал даттанып жаткан ММКнын өкүлдөрү менен жолугушат.

Жолугушуулардан кийин бир нече күндүн аралыгында Комиссиянын мүчөлөрү нааразылык туудурган материалдарда Кыргызстан журналисттеринин этикалык кодексинин нормаларын бузган жагдайлар бар же жок экендигин аныктап чечим чыгарышат.

Даттанууларды ким териштирет?

ММКга түшкөн даттанууларды териштирүү комиссиясынын мүчөлөрү 2007-жылдын декабрында Журналисттердин республикалык съездинде үч жылга шайланган. Комиссиянын мүчөлөрү 2 квота боюнча шайланган: журналисттерден 4 адам жана юристтерден, коомчулуктан, бейөкмөт уюмдардан, профессорлук-окутуучулук курамдан 5 адам. Учурда төмөнкү адамдар Комиссиянын мүчөлөрү болуп эсептелет:

Комиссиянын төрагасы – **Александр Кулинский**, эркин журналист;

Комиссиянын катчысы – **Нургүл Абдыкеримова**, «Центр информационного права» коомдук бирикмесинин аткаруучу директору;

Комиссиянын мүчөлөрү:

Айжамал Ажибраимова - юрист, КР Жогорку Сотунун соту;

Антонина Блиндина - «Чуйские известия» гезитинин башкы редактору;

Гүлбара Иманкулова – Таластык ММКлар ресурстук борборунун жетекчиси;

Алмаз Исманов - журналист (Ош ш.);

Илим Карыпбеков – Медиа-Өкүл (Медиа Акыйкатчы);

Шамарал Майчиев – Улуттук юридикалык корпорациянын директору;

Елена Череменина – медиа-эксперт, КРСУда журналисттер этикасы боюнча окутуучу.

Комиссиянын чечимдери кандай күчкө ээ?

ММКга түшкөн даттанууларды териштирүү комиссиясынын чечимдери журналисттик этиканы бузган ММКга КООМДУК ПИКИР аркылуу таасир этүү болуп эсептелет. Анын эч кандай юридикалык күчү жок.

ММКга түшкөн даттанууларды териштирүү комиссиясынын чечимдери доогерлер даттанган ММКларда жарыяланышы мүмкүн. Айрым журналисттер же ММКлардын редакциялары кесиптик этиканы бузушканы тууралуу маалыматты коомчулукка жеткизүү максатында Комиссиянын чечимдери башка ММКларда жарыяланышы мүмкүн. Андан сырткары, бардык чечимдер журналисттерди даярдаган өлкөнүн жогорку жайларына жөнөтүлөт. Бул болочок журналисттер ошондой каталарды кайталабашы үчүн жасалат.

Мындай чечимдер эмне берет?

ММКга түшкөн даттанууларды териштирүү комиссиясы – бул **маалыматтык чыр-чатактарды сотко жеткирбей цивилизациялык алкакта чечүү жолу**. Комиссияны журналисттердин өзүлөрү өз ишмердигин оз алдынча жөнгө салуу максатында түзүшкөн. Комиссия өз чечимин бир нече жуманын аралыгында чыгарат жана доогерден эч кандай материалдык чыгымдарды талап кылбайт.

ММКны же журналисттерди сотко берген уюмдар, аткаминерлер же жарандар массалык маалымат каражаттарынын сынына кабылышат. Доогерлер “сөз эркиндигин муункан” деген атка конушат. Комиссияга кайрылуу доогерге кымбатка турган, узакка созулган жана баш ооруткан соттук териштирүүдөн оолак болууга мүмкүндүк берет.

**“Кыргызстан журналисттеринин республикалык
съездинде”
кабыл алынган
(2007-жылдын 8-декабры)**

КЫРГЫЗСТАН ЖУРНАЛИСТТЕРИНИН ЭТИКАЛЫК КОДЕКСИ

Журналист коомдун демократташуу процессине, Кыргызстандын көп улуттуу элинин биригүүсүнө, өлкөдөгү экономикалык жана социалдык кайра жаралуулардын ишке ашырылышына көмөктөшүүсү керек.

1. Сөз эркиндиги жана айтуулар журналисттин ишмердигинин ажыратылгыс бөлүгү болуп эсептелет. Журналист сөз эркиндигин коргойт, маалыматты бурмалоо же цензура киргизүү аракеттерине каршы турат.

2. Журналист жеке кызыкчылыктарды көздөгөн бир же бир нече топтордун таламына кызмат кылбоого тийиш.

3. Журналист кандайдыр бир партияга мүчө боло албайт. Андай болгон учурда бул тууралуу ал окурмандарын, телекөрүүчүлөрүн жана угармандарын кабардар кылышы керек.

4. Журналисттин жалпыга маалымдоо каражаттарын коомдун таламына, адам жана жарандын укугуна зыяндуу пайдалануусуна жана согушту, зордук-зомбулукту, расалык, улуттук, регионалдык, диндик, социалдык жана саясий сабырсыздыкты пропагандалоосуна жол берилбейт. Бир тараптын (кишилер тобунун) ушундай тариздеги белгилери алар журналисттик материалдын ажыратылгыс бөлүгү болуп эсептелген учурда гана көрсөтүлөт.

5. Жарнак материалдар маалымат жана аналитикалык материалдардан тиешелүү рубрикалоолор аркылуу таасын ажыратылышы керек.

6. Журналист жалган экендиги билинип турган маалыматты эч убакта жарыялабоого тийиш. Эгерде чындыкка жатпаса, журналист таралып кеткен кандай гана маалымат болбосун аны мүмкүн болгон ыкмаларды колдонуп оңдоого милдеттүү.

7. Сүрөттөрдү, тексттерди, аталыштарды, аудио жана видео материалдарды редакциялык иштеп чыгууда бурмалоолорго жана жалганды чындык кылып көрсөтүүгө жол берилбеши керек. Видеотизмек (видеоряд) аны коштогон үнгө туура келип, мазмууну бурмаланбашы керек.

8. Фактылар, ой жоруулар жана божомолдоолор бири-биринен ачык-айкын ажыратылып турушу керек.

9. Журналист өзүнүн иштөөсүндө ар-бир адамдын жеке жашоосуна урмат-сый мамиледе болууга тийиш.

10. Балдарга тиешеси бар маселелерди жазганда журналист өзгөчө этият болууга тийиш. Бойго жете электердин жеке жашоосун жазганга келгенде журналистте жана редактордо негиз болушу керек жана ата-энелеринен же багууга, кам көрүүгө алгандарынан уруксат болушу абзел. Мыйзамсыз жоруктарга тиешеси, зордук-зомбулуктуу окуяга катышы болгон бойго жете электердин ысымын ачыкка чыгарууга (же алар таанылып калгандай белгилерди көрсөтүүгө) жол берилгис болуп эсептелет.

11. Сот процесстерин чагылдырганда күнөөгө тартылып жаткандарга күнмурдатан сөз тийгизилбеши керек. Сот тарабынан тиешелүү чечим чыгарылганга чейин бирөөлөрдү кылмышкер дешке журналисттин акысы жок.

12. Кыргызстандын мыйзамдарында каралбаган башка учурларда маалыматты кайдан алгандыгын ачыкка чыгарбоого журналисттин укугу бар.

13. Оппоненттердин, анын ичинде, журналист сынга алган тараптын да көз караштары тең салмактуу, бирдей берилиши керек.

14. Жалпы маани-мазмунун бурмаланышына алып келе тургандай социологиялык изилдөөлөрдүн керектүү жерлерин терип цитаталоого жол берилбейт. Күнмурдатан белгилүү бир натыйжаларды алуу максатында жарандар арасында жүргүзүлгөн журналисттик сурамжылоолор оңдолуп жасалбашы керек. Тигил же бул жагдайды, көрүнүштү же журналисттердин материалдарынын каарманы болгон адамдарды колдоого алган же аларга каршы сүйлөгөн аты-жөнү жашыруун эксперттердин айткандарынан цитаталоого барбоо керек.

15. Журналист маалыматты алуу үчүн мыйзамсыз жолдорду колдонбошу керек. Маалыматтарды чогултууда журналист Кыргызстандын мыйзамдарынын чегинде иш алып барат. Журналист маалыматты мыйзам жолунда алуу үчүн бардык күч аракетин жумшоого тийиш.

16. Жеке ишенимине же объективдүү журналистика принциптерине бир нерселер карама-каршы келсе андайды жазуудан же аткаруудан баш тартууга журналисттин акысы бар.

17. Журналист плагиаттыкка барбашы керек. Материалдарды оозеки же жазуу түрүндө цитаталоодо ал булакка шилтеме жасоого милдеттүү.

18. Материалды жазгандыгы, маалыматты жашыргандыгы же бурмалагандыгы үчүн кандай гана түрдө болбосун журналисттин расмий эмес акы алуусуна жол берилбейт.

19. Журналист өзү иштеген ЖМК аркылуу өч алууга акысы жок.

20. Журналист кесиптештерине зыян келтирбеши керек. Журналист кесиптин, ак ниет атаандаштыктын, сөз жана маалымат эркиндигинин таламында иш жүргүзүүгө, кесиптик тилектештиктин чегинде кесиптештеринин ар-намысын жана кадыр-баркын урматтоого аракет кылууга тийиш.

МАЗМУНУ

ЖУРНАЛИСТИКА ДЕГЕН ЭМНЕ?	3
ЖАҒЫЛЫК ЖАЗУУ	5
АНАЛИТИКАЛЫК МАКАЛА	9
ЖУРНАЛИСТТИК ИЛИКТ ^{аа} : ФАКТЫЛАР, ОЙ-ПИКИРЛЕР, КОММЕНТАРИЙЛЕР	16
ЖУРНАЛИСТТИК ИШМЕРДҮҮЛҮКТҮН ЮРИДИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ	23
ММКГА ТҮШК ^а Н ДАТТАНУУЛАРДЫ ТЕРИШТИРҮҮ КОМИССИЯСЫ	46
КЫРГЫЗСТАН ЖУРНАЛИСТТЕРИНИН ЭТИКАЛЫК КОДЕКСИ	50